

PRIMOŽ TRUBAR (1508 –1586)

500-letnica rojstva; 2008 – Trubarjevo leto

Ustanovitelj protestantske cerkve na Slovenskem in njen prvi superintendent, utemeljitelj slovenskega knjižnega jezika, pisec prve slovenske knjige.

»Odkar svet stoji, se to nikdar ni zgodilo, zakaj slovenski jezik se doslej nikoli ni pisal, še manj pa tiskal.« (Primož Trubar)

Pripravila:
HELENA ROŽMAN, višja kustosinja, Galerija Božidar Jakac, Kostanjevica na Krki
e-mail: helena.rozman@galerija-bj.si

TRUBARJEVA DOMAČIJA RAŠICA
Tel.: 01 7881 006
Parnas, Zavod za kulturo in turizem Velike Lašče
GSM 041 833 456,
info@zavod-parnas.org

Življenje in delo

Primož Trubar se je rodil junija 1508 na Rášici, očetu Mihi in materi Jeri. Trubarjev oče je delal kot mlinar v, kakor ga danes imenujemo, Temkovem mlinu, ki je bil v lasti turjaških grofov. Oče je kot podložnik turjaških gospodov opravljal delo cerkvenega ključarja. Ko je bilo Primožu 12 let, je odšel od doma v šolo. Dovoljenje za odhod v šolo je dal turjaški grof.

Za oblikovanje Trubarjeve življenjske poti in svetovnega nazora je bilo izjemnega pomena njegovo srečanje s tržaškim škofom Bonomom, ter kasneje življenje na njegovem dvoru. Življenjska pot ga je nato vodila v Loko pri Zidanem mostu, na Dunaj, v Laško, ponovno Trst, v Ljubljano in nato Šentjernej od tu pa v »izgnanstvo« v Rothenburg nad Taubero (1548). Tu se mu je leto kasneje pridružila žena Barbara Sitar iz Kranja, s katero je imel več otrok – sinova Primož in Felicijan sta dosegla magisterij na tübingenski univerzi in postala pridigarja. 1561 se je vrnil v Ljubljano, že štiri leta kasneje pa je moral ponovno oditi, tokrat ga je pot vodila v Tübingen, od tu pa v Derendingen pri Tübingenu, kjer je ostal do svoje smrti. V času druge vrnitve v nemške dežele (1564) mu je verjetno umrla prva žena, za tem se je še dvakrat poročil. V Derendingenu si je Tubar uredil gospodarstvo in skrbel za študente, ki so prihajali iz slovenskih dežel. Ves čas je seveda pisal in tiskal svoja dela.

Primož Trubar je umrl 28. junija 1586 v Derendingenu; ob pogrebu so se mu poklonili pomembni nemški teologi in učenjaki (Jakob Andreae, Martin in Paulus Crusius ter erhardus Cellius).

Svoje šolanje za duhovnika je Trubar začel na Reki, kjer pa je bil le eno leto, zaradi naraščajoče turške nevarnosti, se je namreč za dve leti umaknil v Salzburg. Tu je pel v cerkvenem zboru, s petjem pa je bil povezan tudi kasneje, ko je v Trstu vodil pevski zbor v stolnici. Trubar je bil kot nadarjen učenec priporočen tržaškemu škofu Bonomu, kamor je prispel 1524. Kasneje je šel še za dve leti v bogoslovno šolo na Dunaj, ki pa je tudi ni zaključil, ker se je tudi od tu umikal zaradi turške nevarnosti.

Že v času svojega prvega bivanja pri škofu Bonomu v Trstu, je bil Trubar deležen osnovne klasične izobrazbe, kar je pomenilo:

- poznavanje grških in rimskih avtorjev ter sodobnih cerkvenih in filozofskih piscev
- razvijanje renesančnih spretnosti (govornišvo, poznavanje lepih umetnosti, muziciranje)

Po ponovni vrnitvi k svojemu »mecenu« v Trst, je spet živel v reformaciji naklonjenem humanističnem krožku, kjer se je seznanil z duhovni mi tokovi svojega časa in z različnimi smermi reformacije ter s tem intelektualno in versko dozorel.

Bonomo je bil sicer zagovornik rimske kurije, a zelo kritičen do razmer v Cerkvi. Soglašal je z nazori Erazma Rotterdamskega (.....) in jih v Trstu posredoval krogu učenjakov in svojim učencem. Bonomo je za razlago humanističnih spisov uporabljal tudi slovenski jezik, Trubar pa se je pri njem naučil tudi italijanščino.

Trubar je kot devetnajstletnik dobil od škofa Bonoma v upravljanje župnijo sv. Helene v Loki pri Zidanem mostu, ki pa jo je predal drugemu v upravljanje, sam pa odšel na šolanje na Dunaj, kar so mu omogočili dohodki od župnije. Leta 1530 ga je škof Bonomo posvetil za duhovnika in ga določil za vikarja v župniji sv. Martina v Laškem, kjer je pridigal v duhu Erazma Rotterdamskega. Službovanje je nadaljeval v Ljubljani, v stolnici sv. Nikolaja. Zaradi svojih, vedno bolj trdnih stališč, ki so se bližala protestantskoreformacijski zahtevi po »evangeliju brez človeških dodatkov« je prišel v nasprotje z kranjskim deželnim glavarjem Jurišičem, zato se je spet zatekel k svojemu zavetniku v Trst. Leta 1540 je postal osebni tajnik škofa Bonoma in slovenski pridigar. 1542 je tako Trubar ponovno v Ljubljani, pri škofu Frančišku Kacijanarju, kamor ga je Bonomo umaknil, tudi zaradi njegove izpostavljenosti v smislu pritrjevanju reformatorskim idejam. Pet let kasneje pa je bil iz Ljubljane poslan v Šentjernej na Dolenjsko, da bi gospodarsko uredil tamkajšnjo zanemarjeno župnijo, kar se mu je kmalu tudi posrečilo.

Splošna situacija na Kranjskem pa je v tem času postajala vse bolj nenaklonjena duhovnikom, ki so bili naklonjeni protestantski reformaciji. Ljubljanski škof Textor, ki je nasledil umrlega Kacijanarja, je ostro nastopil proti njim, za Trubarja je bil izdan zaporni nalog. Ta pa se je po sporočilu prijateljev o nastali situaciji verjetno skrnil v enem od dolenjskih gradov in se izognil izvršbi. Cerkveno sodišče v Ljubljani ga je

izobčilo in mu odvzelo kakonikat, župnijo in ostale privilegije. Marca 1548 se je zato Trubar odpravil v nemški severni del Svetega rimskega cesarstva, kjer je protestantizem že prevladal; prvo zavetje je imel v Nürnbergu, kmalu pa je dobil službo – mesto pridigarja – v Rothenburgu nad Taubero. Po predhodnem povabilu, naj se vrne v svojo domovino kot superintendent reformirane cerkve, se je Trubar 1561 zmagoslavno vrnil v Ljubljano. Zaradi kasnejših številnih zapletov, predvsem pa nenaklonjene klime v državi (sprememba na vladarskem stolu), je Trubar 1565 z družino ter študentom Jurijem Dalmatinom ponovno zapustil domovino in se naselil v Tübingenu, pot pa ga je nato vodila do Derendingena pri Tübingenu, kjer je ostal do svoje smrti.

Za Slovence in Trubarja je zelo pomemben Rothenburg, ker je tu napisal prvi slovenski knjigi Catechismus in Abecedarium, ki ima tudi kratek katekizem. Knjigi sta izšli 1550, natisnjeni pa sta bili v gotici. Katekizem ima dodane pesmi z notnim zapisom in tako predstavlja tudi prvi slovenski glasbeni tisk.

Trubar je s tema deloma postavil temelje slovenskemu knjižnemu jeziku, ki ga je zasnoval na poznavanju slovenskega jezika različnih okolij: Bonomov dvor v Trstu s kultiviranim jezikom, mestno okolje (Ljubljana, Trst), pokrajinske razlike (spoznal kot pridigar na Štajerskem, Dolenjska, Ljubljana, Trst), poznal pa je tudi preprost govor svoje domače vasi.

Sam se je zavedal svojega velikega dela, saj je 1561 v posvetilu registra in sumarnega seznama izdanih del glede prevajanja Biblije v slovenščino zapisal: »Odkar svet stoji, se to nikdar ni zgodilo, zakaj slovenski jezik se doslej nikoli ni pisal, še manj pa tiskal.«

Trubar je 1550 v Katekizmu rojake prvič označil z našim sedanjim imenom – Slovenci. Delo je podpisal s psevdonimom Philopadridus Illyricus (Ilirski rodoljub).

V delih, ki so sledila prvima dvema, je gotico zamenjala humanistična pisava.

Po krajši vrnitvi v domovino (1561-1565) se je v nemški prostor vračal zaradi tiskanja knjig – gre za *Articuli oli dejli te prave stare vere kersčanske*, v uvodu katere je podal zgodovino reformacije in tako postal najpomembnejši predhodnik historiografije na Slovenskem. Dve leti kasneje je napisal *Cerkveno ordningo*, ki je bila zasnovana kot statut Cerkev slovenskega jezika in je urejala rezmerja v njeni hierarhiji ter določala oblike obredov. V letih 1581 – 82 je dal tiskati svoje največje in najpomembnejše delo, v dveh delih je izšel prevod nove zaveze, *Ta celi novi testament*, v spremni besedi pa se je poslovil od svojih rojakov. Doživel je izdajo Dalmatinovega prevoda *Biblije* (1584) ter Bohoričeve slovnice (1584).

Trubarjeva dela so nastala v znamenju protestantskoreformacijskih idealov ter velike ljubezni do domovine in »ljubih Slovencev«. Zelo se je zavzemal tudi za razmah šolstva. Njegova dela močno presegajo religiozni pomen, iz katerega so nastajala. Trubar je bil tudi prvi poimensko znani avtor slovenske pesmi. Jože Pogačnik je med drugim zapisal: »Trubarjevo slovstveno delo je izredno obširno. Samostojno je objavil 26 knjig, od katerih so se nekateri deli prodajali tudi posebej (npr. koledar). Tako dobimo torej 31 tiskov, ki jim je treba dodati še devet posvetil za hrvaške knjige (v nemščini) in 86 rokopisov. Med zadnjimi so večinoma pisma, s katerimi je bil v stiku z veliko ljudmi, ki so imeli ugleden položaj v takratnem kulturnem in političnem življenju. Že to kaže, da je imel Trubar v reformacijskem gibanju osrednji položaj. Protestantizem se je na Slovenskem začel z njegovo knjigo (1550) in se z njegovo publikacijo pravzaprav tudi nehal (1595).«

